

Maja Bilušić, doc.dr.sc. Damir Krajnik

Napuštene utvrde 19. stoljeća - potencijal za razvitak grada Visa

Maja Bilušić, mag.ing.arh. i urb., Horvaćanska 39, HR-10000 Zagreb, E-pošta: majabilusic@gmail.com

Doc.dr.sc. Damir Krajnik, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Kačićeva 26, HR-10000 Zagreb, E-pošta: damir.krajnik@arhitekt.hr

Sažetak

Arhitektura utvrda i ostalih napuštenih vojnih građevina prepoznatljiva su obilježja grada Visa. Zbog svoje vojne funkcije, istoimeni je otok tijekom druge polovice 20. stoljeća bio u svojevrsnoj izolaciji, sa skromno razvijenim turističkim, poljoprivrednim i ostalim gospodarskim sadržajima. Vis je prepoznat kao naš najutvrđeniji otok, a njegov se karakter strateški važnog otoka, osim po brojnosti utvrda, određuje i njegovim geomorfološkim obilježjima te lokacijom na plovnim putovima Jadrana, za čiju su se prevlast tijekom duge povijesti borile razne vojske. Najstarije viške utvrde pripadaju razdoblju venecijansko - turskih sukoba iz 16. stoljeća. Početkom 19. stoljeća engleska mornarica na ulazu u viški zaljev gradi sustav nekoliko tvrđava i kula, dok se uspostavljanjem prevlasti Austrije u tadašnjem naselju gradi tada najmonumentalnija utvrda Batarija u kojoj je danas smješten muzej. U razdoblju druge polovice 20. stoljeća, kada Vis postaje sjedištem Jugoslavenske armije, izgrađeno je nekoliko kasarni i ostalih vojnih građevina, niz podzemnih i nadzemnih skloništa, skladišta i bitnica.

U radu se istražuju mogućnosti korištenja napuštenih i neiskorištenih fortifikacijskih građevina grada Visa za razvoj novih funkcija. Provedena SWOT analiza različitih gradskih područja rezultirala je kartogramom potencijala za programiranje budućeg razvoja. Radom se predlaže povezivanje različitih sadržaja u zajednički sustav korištenja u koji se mogu uključiti i tvrđave 19. stoljeća i vojna arhitektura druge polovice 20. stoljeća. Težište koncepta nije na pojedinačnoj građevini, već na umrežavanju i povezivanju sadržaja i različitih ambijenata oko pojedinih tvrđava, recikliranjem i

ECOVAST HRVATSKA SEKCIJA

ponovnim korištenjem napuštene arhitekture tvrđava, ali i pripadajućeg krajolika. Cilj je istraživanja obnova i konverzija tvrđava i njihovih vanjskih prostora u sadržaje javne namjene dostupne stanovnicima grada i posjetiteljima te njihovo cjelogodišnje korištenje. Arhitekturu tvrđava i vojnih građevina iz raznih razdoblja treba shvatiti kao veliki kulturnopovijesni i graditeljski potencijal koji zahtijeva novi pristup razvoju, za koji je potrebno aktivnije uključivanje gradske uprave, odnosno vlasnika. Prikazani projektni prijedlog obnove i revitalizacije zapadnog polutoka viške luke ukazuje na značajni potencijal povijesne fortifikacijske arhitekture za razvoj povijesne sredine, a koji je potrebno prepoznati i u slučaju Ivanić-Grada, čiji je povijesni razvoj vezan uz postojanje bastionske utvrde.

Ključne riječi: grad Vis, utvrde 19. stoljeća, potencijal, sustav korištenja

---

Uvod

Rad se bavi analizom gradnje fortifikacijskih građevina u viškoj uvali početkom 19. stoljeća i njihovim utjecajem na urbanistički razvoj grada tijekom povijesti, kao i mogućnostima njihovog budućeg korištenja.

Razdoblje 19. stoljeća, u kojem se smjenjuju austrijska, francuska i engleska uprava nad otokom, ujedno je i razdoblje njegovog najvećeg gospodarskog dosega. Razdoblje gradnje utvrda smatra se značajnim u gospodarskom i prostornom razvoju grada, što se odrazilo i na oblikovanju i gradogradnji toga vremena. Dotadašnja tipologija fortifikacijske gradnje Visa dobila je nove graditeljske strukture i oblike u skladu sa zahtjevima i tehnologijom svog vremena. S druge strane, potrebe za prihvatom vojnih brodova pridonijele su uređenju obalne crte i formiranju obalne komunikacije koja postaje ključno mjesto u urbanizaciji grada 19. stoljeća. Danas tvrđave i ostale vojne građevine nemaju namjenu jer imovinsko-pravni odnosi nakon odlaska vojske s otoka i prestanka njihova korištenja još uvijek nisu riješeni, a to je nužni preduvjet za daljnje aktivnosti na njihovoj revitalizaciji.

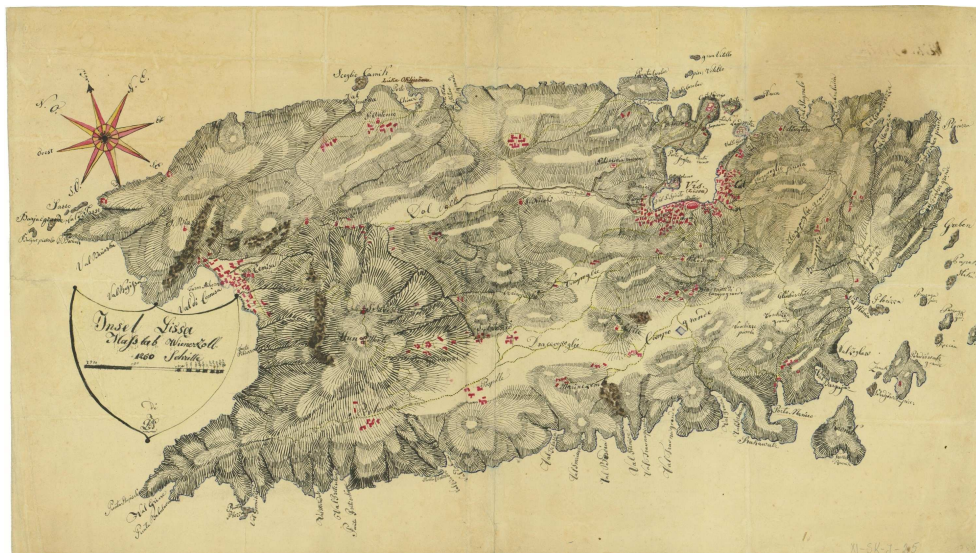
Povijesni kontekst gradnje utvrda

Strateški položaj otoka Visa imao je presudan utjecaj na urbanistički razvoj grada u istoimenoj uvali početkom 19. stoljeća. To je razdoblje u kojem se smjenjuju venecijanska, austrijska, francuska i engleska uprava nad otokom¹, što se može smatrati razlogom izgradnje tolikog broja tvrđava i kula na razmjerno maloj površini. U razdoblju venecijanske

---

¹ Novak G., 1961., str. 212. (...)1797. godine padom Venecije Vis potpada pod Austriju. 1805. godine, Vis pod francuskom upravom, 1810. - 1815. godine Englezi na Visu, 1811. godine u bitci francusko-talijanske i engleske flote pobjeđuju Englezi, 1815. godine Vis dolazi pod upravu Austrije, 1866. godine u bitci kod Visa austrijska flota pobjeđuje talijansku (...)

uprave otokom (do kraja 18. stoljeća), izgrađeno je nekoliko fortifikacijskih građevina - dvije kule u Komiži i četiri u gradu Visu² Upravu nad Visom 1805. godine preuzima Francuska, što je povezano sa sporazumom kojim Austrija ustupa svoju vlast nad Trstom i Hrvatskim primorjem³.

© Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Slika 1. Karta otoka Visa iz prve polovice 19.stoljeća (Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Grafička zbirka)

Razdoblje francuske uprave u Dalmaciji obilježeno je gospodarskim napretkom, naročito izraženim u slobodnoj trgovini koja se velikim dijelom odvijala i pomorskim putovima⁴. Plovidbu Jadranskim morem ugrožavale su česte gusarske bitke koje su nanosile štetu trgovini kao glavnom izvoru blagostanja tadašnjih gradova⁵. Aktivna pomorska trgovina dovela je i do velikog gospodarskog procvata grada Visa, što se očitivalo u naglom porastu broja stanovnika⁶. Brojne i učestale pomorske bitke vodile su se između francuske i

² Novak G., str. 185. (...)Hvanski providur Ivan Grimani je 1585.godine u Komiži dao izgraditi kaštel, a 1645. godine bila je završena gradnja utvrde uz crkvu Sv. Nikole i nekadašnji benediktinski samostan. U Visu, u predjelu Kut, izgrađene su dvije kule (Jakša), jedna u predjelu Smiderevo i jedna u Luci, koju je 1615. god. počela graditi obitelj Perasti. (...)

³ Novak G., str. 61. (...)Bečka dvorska kancelarija je 18. svibnja 1802. godine donijela odluku da je Austrija dobila Dalmaciju potpisivanjem mira u Campoformiju. (...)U Požunu je 26. 12. 1805. godine potpisan mir između Napoleona i austrijskog cara Franje I., temeljem kojeg je Austrija ustupila Napoleonu Veneciju, zapadnu Istru i Dalmaciju, koje je pridružio svojoj kraljevini Italiji. Mirom u Schonbrunu, Austrija Francuzima ustupa Trst i Hrvatsko primorje. (...)

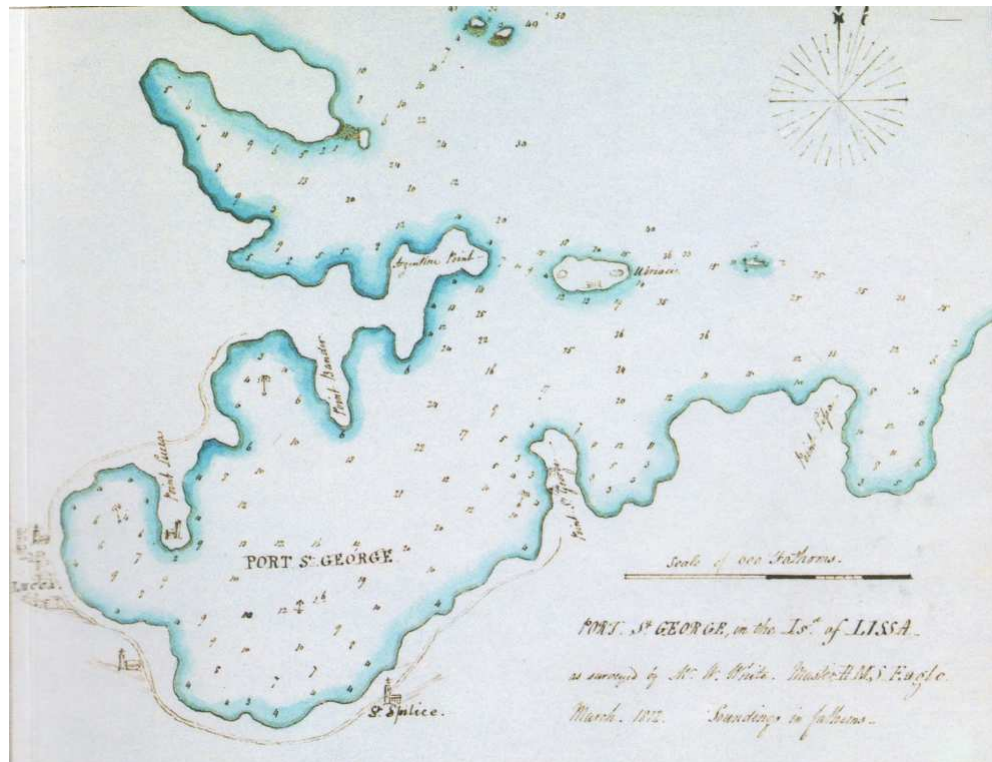
⁴ Novak G., 2004., str. 70. (...)Francuska je uprava za generalnog providura Dalmacije postavila Venecijanca Vicenza Dandola i u tom je razdoblju uveden niz novina: unapređivalo se ribarstvo i poljoprivreda, koristile su se mineralne sirovine i soli, uspostavljena je redovna pošta, unaprijedila se trgovina, organizirali su se redoviti sajmovi i u većim gradovima, gradile su se lokalne ceste, a o glavnima se brinula vojska, osnovala su se pučke škole i gimnazije. (...)

⁵ Novak G., 1961., str. 81.

⁶ Vis je početkom 19. stoljeća brojio 12 000 stanovnika.

engleske mornarice koja je štitila vlastite trgovačke interese i plovību Jadranskim morem. Engleski ratni brodovi postupno su preuzimali kontrolu nad plovnim morskim putovima, s ciljem sprečavanja gusarenja i krijumčarenja na Jadranu. Otok Vis je od 1809. godine bio središtem britanske mornarice na Jadranu, iako ne i u formalnoj vlasti Britanije⁷, da bi nakon pomorske bitke 1812. godine britanska mornarica zauzela otok Vis te uspostavila i formalnu vlast⁸. Kratkotrajna britanska prisutnost na Visu, od 1812. do njezina povlačenja u razdoblju od 1813. do 1814. godine, ostavila je brojne materijalne tragove u vidu novih oblika fortifikacijske arhitekture.

Gradnja sustava utvrda u viškoj uvali početkom 19. stoljeća

Slika 2: Karta luke Sv. Jurja iz 1812. godine (izvor: Hardy: naslovnica)

Gestrateški položaj otoka i viške uvale prepoznat je početkom 19. stoljeća od kapetana i admirala Britanske kraljevske mornarice kao njegov važan potencijal⁹. Osim dobrog položaja, prednost otoka bilo je i postojanje izvora pitke vode, važnog preduvjeta za smještaj vojne posade. Gradnja sustava utvrda u viškoj uvali, tada nazivanoj lukom Sv.

⁷ Novak G., 1961., str. 82.

⁸ Tadašnji guverner otoka, Robertson, započeo je s gradnjom tvrđave Fort Georg.

⁹ Hardy, 25. „Vis leži u najboljem položaju za prekidanje veza između gornjeg i donjeg Jadrana. Ima jednu odličnu luku, a izgradnjom male utvrde na njezinom vrlo uskom prolazu, i s garnizonom od oko stotinu ili dvije ljudi, moglo bi se suprotstaviti bilo kakvoj sili. Obala oko otoka je strma i visoka i nepristupačna s mora, osim u potpunosti bonaci. Mjesto je važno i radi slanja signala, s otoka se ima pregled na cjelokupnu obalu Dalmacije.“

Jurja¹⁰ započela je 1811. godine podizanjem dviju mornaričkih bitnica¹¹, vojarnje za smještaj posade (40 vojnika), skladišta zaliha, glavnog skladišta municije i cisterne na otočiću Hostu¹².

Slika 3: Karta ulaza u luku Sv. Jurja, iz 1832. godine (izvor: Hardy: naslovnica)

Polozicija otočića Hosta i poluotok Sv. Juraj imaju najvažniji strateški značaj za obranu viške uvale i naselja. Lokacija ostalih utvrda (reduta) proizašla je iz vojno-strateških razloga, korištenjem topografskih pogodnosti terena. Glavni cilj projekta bilo je smještanje utvrda tako da neprijatelju onemoguće ulaz u luku, ali da se mogu zauzeti i obraniti sva mjesta s kojih bi se brodove koji su ušli moglo spriječiti da izađu. *Vis je prirodna tvrđava i dovoljno je osigurati četiri glavne točke*¹³. Glavno utvrđenje, tvrđava Fort Georg¹⁴, podignuta je na

¹⁰ Hvarski statut, 1991., str. 172. (...) Formiranje naselja u viškoj uvali, koje se u dokumentima najčešće naziva uvala Sv. Jurja po kasnoantičkoj crkvi na sjeveroistočnom rubu uvale, započelo je najkasnije 1362. godine. (...)

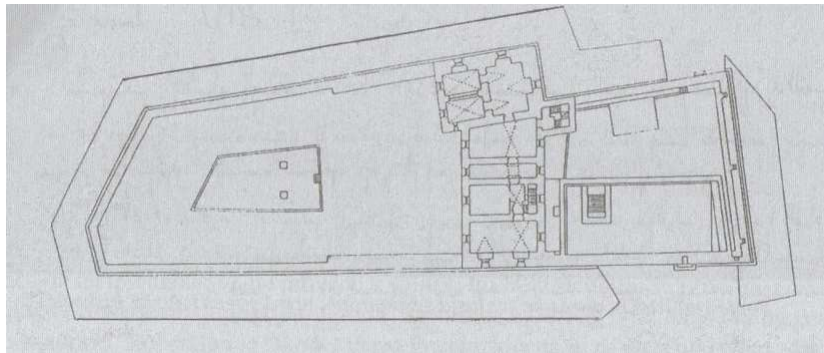
¹¹ Bitnice se sastoje od zemljanog branika koji je s unutarnje strane podzidan kamenom, a unutar nje se nalazi pokretno postolje za topove.

¹² Hardy, 42. (...) Ime otočića Hosta, koji se dotad nazivao Pijanci (Ubrachi), direktno je povezano s kapetanom Britanske kraljevske mornarice Wiliamom Hoste. (...)

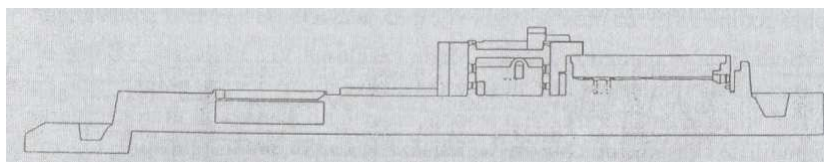
¹³ Hardy, 52. - 76. (...) Projekt sustava utvrda na Visu izložio je kraljevski inženjer kapetan 2. klase Frederick Smith Vrhovnom vojnom stožeru britanske kraljevske mornarice na Sredozemlju, smještenom na Siciliji u studenom 1811. godine. On je predložio gradnju glavne utvrde na brdu istočno od ulaza u luku, ali je kapetan Henryson predložio da se glavno utvrđenje Fort Georga izgradi na brdu iznad otočića Hosta. (...)

¹⁴ Poznata su dva nacrt za najveću od utvrda, tvrđavu Georg. Engleski nacrt, datiran s 1811. godinom, te nacrt iz Bečkog Ratnog arhiva, datiran sredinom 19. stoljeća. Engleski nacrt uglavnom odgovara današnjem stanju, za razliku od austrijskog koji se podudara samo u konturi obrambenog, perimetralnog zida. U pismenim izvješćima oficira britanske mornarice navodi se da je tijekom radova došlo do promjene projekta i prilagodbe nacrtu uvjetima terena i karakteristikama tla. Također se navode osnovni dijelovi tvrđave: vanjski obrambeni zid, vojarna, skladište, cisterne za vodu, parapetni zid- obrana od topničke paljbe i tvrđavni opkop. Građevinski radovi kojima je započela gradnja tvrđave Georg u lipnju 1812. godine odvijali su se ubrzano, unatoč

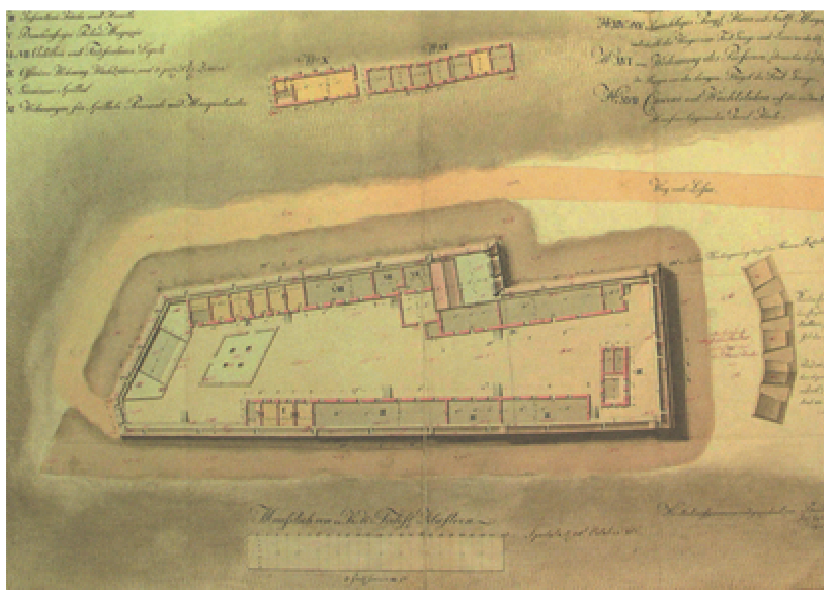
zapadnom ulazu u višku luku, na susjednom brdu izgrađena je kula Bentinck, a između njih bila je smještena kula Robertson. Na suprotnoj strani, na istaknutom vrhu brda koje dominira istočnom stranom ulaza u luku, bila je smještena manja utvrda - Wellington.

Slika 4. Plan tvrđave Georg iz 1811. godine, tlocrt (izvor: Hardy, 91.)

Slika 5. Plan tvrđave Georg iz 1811. godine, presjek (izvor: Hardy, 91.)

Slika 6. Austrijska karta utvrde Georg, tlocrt iz prve polovice 19. stoljeća, neizvedeno stanje (izvor: Kriegsarchiv, Beč)

poteškoćama vezanim uz dobavu građevinskog materijala i radne snage, a gradnja je bila dovršena za godinu dana (na otoku nije bilo moguće osigurati sav potreban materijal za gradnju, izuzev kamena vapnenca; problemi su bili vezani uz nabavu drvene građe, vezivnog materijala, nepostojanje peći vapnenica, nedostatak drv a za loženje, a dio građevnog materijala dopreman je čak iz Albanije). Po završetku gradnje nad vratima tvrđave, umetnut je kameni grb na kojem je natpis *Georg the third 1813*.

U promjeni vlasti i uprave nad otokom, englesku vojsku zamijenila je austrijska. Pojedine utvrde kasnije su obnovljene, a pored spomenutih, izgrađeno je i nekoliko novih: baterija Mamula, Šupurine i Schmid na poluotočiću Sv. Juraj te Gospina baterija (*Levaman*) u sredini viške luke, u blizini crkve Gospe od Spilice. Odlukom gradske vlasti iz 1873. Godine, tvrđave i kule gube vojnu svrhu. U dobrom građevnom stanju ostala je samo Gospina baterija (*Levaman*) koja je, nakon što su demontirani topovi, prenamijenjena u socijalnu ustanovu¹⁵. Danas je u njoj smješten muzej.

Arhitektonsko graditeljska obilježja utvrda 19. stoljeća

Fortifikacijski sustav izgrađen početkom 19. stoljeća u viškoj uvali čini niz utvrda i kula smještenih na strateški odabranim lokacijama. Glavna i najveća, tvrđava Georg, smještena je na zaravnjenom vrhu zapadnog poluotoka, nasuprot otočića Hosta, koncipirana u izduženoj formi dimenzija 105 m dužine i 32 m širine koja prati morfologiju terena. Perimetralni obrambeni zid na zapadnom dijelu, prosječne visine 8 m, zatvara unutrašnje dvorište u obliku nepravilnog četverokuta. Unutar prostora omeđenog vanjskim obrambenim zidom, nalazile su se vojarnje za smještaj oficira i vojnika, barutana i skladišta. U drugom dvorištu, orijentiranom prema moru i ograđenom obrambenim parapetnim zidom, bile su smještene cisterne za sakupljanje kišnice. Oko vanjskog oboda tvrđave protezao se obrambeni jarak dubok oko 2 m. Vojarna je, kao glavna građevina tvrđave, izgrađena kao jednokatnica pravokutnog tlocrta, položena poprečno na smjer pružanja vanjskih obrambenih zidova. Vojarna ima ravni krov te je obrubljena parapetnim zidom s otvorima za vatreno oružje. Njeni vanjski zidovi izvedeni od kamenih blokova, rastvoreni su prema unutrašnjim dvorištima s nekoliko pravokutnih prozorskih otvora. Međukatnu konstrukciju čine drveni grednici. Oblikovni element pročelja je građa klesanih kamenih blokova zida, a svi otvori su oblikovani jednostavnim kamenim elementima dovratnika i doprozornika. Izuzetak je oblikovanje glavnog ulaza s kamenim portalom, zaključenim polukružnim lukom na čijem je tjemenu uklesana zastava Unije s natpisom *Georg the third 1813*.

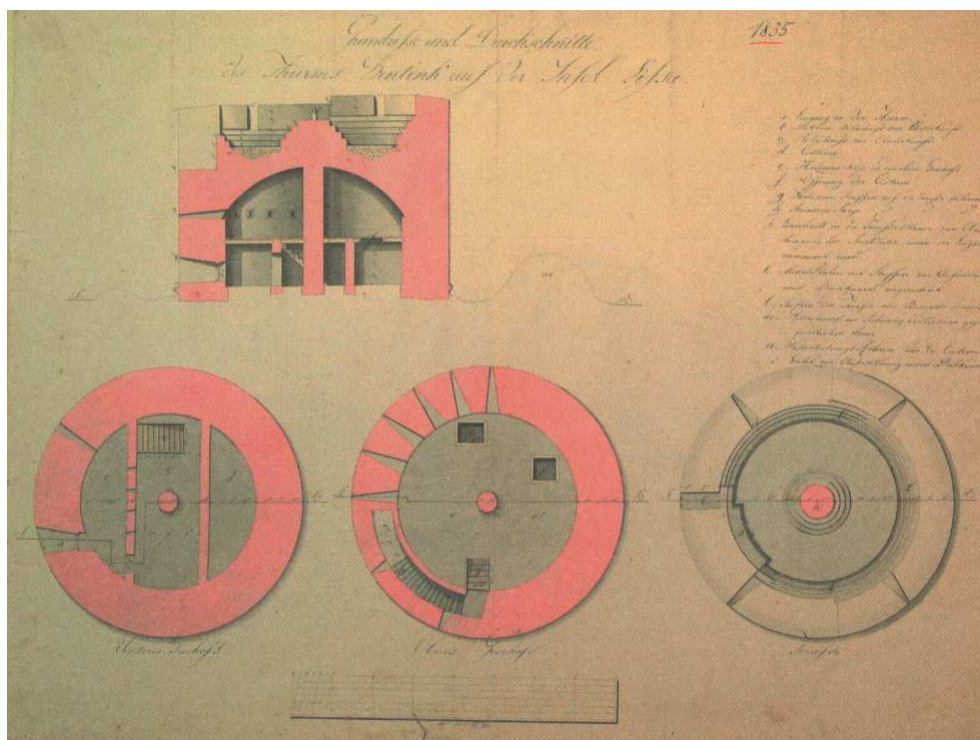
Drugi tip utvrda zapadnog poluotoka čine kule, građevine jednostavne, jednodimenzionalne koncepcije, kružnog tlocrta promjera oko 15 m, nadsvođenog plitkom kupolom. Osnovni građevni materijal čine klesani kameni blokovi koji su ujedno i glavni oblikovni element pročelja.

---

¹⁵ Novak G., 1961., str. 239.

Slika 7. Tvrđava Georg, snimljena 1906.godine (izvor: zbirka dr.sc.Vesna Bučić, Vis)

Slika 8. Plan za izgradnju kule Benick, tlocrt i presjek iz 1811. godine (izv or: Hardy, 164.)

Stanje tvrđave Fort Georg na zapadnom polutoku viške luke početkom 21. stoljeća

Nekadašnja engleska tvrđava Fort Georg, izgrađena 1811. godine, smještena je na zaravnjenom vrhu zapadnog poluotoka viške uvale. Nakon odlaska engleske vojske, preuzima je austrijska koja dograđuje dvorišnu zgradu, od koje su danas očuvani samo obodni zidovi. Bila je oštećena tijekom odvijanja Viške bitke 1866. godine. Nakon Drugog svjetskog rata bila je u funkciji JNA, koja ju napušta početkom devedesetih godina prošlog stoljeća. Nakon toga, tvrđava je bez funkcije, u vlasništvu države, izložena nebrizi i

propadanju. Tvrđava je povezana s urbanim prostorom Visa cestom koja dalje vodi prema uvali Parja, od koje se odvaja makadamski put građen u vrijeme izgradnje tvrđave.

Unutar tvrđave, koja ima u cijelosti očuvane vanjske obrambene zidove, sačuvana je glavna zgrada vojarnje, druga zgrada jednokatnica te pomoćne prizemne građevine. Vanjski prostor tvrđave, u formi izduženog nepravilnog peterokuta, podijeljen je u dva dvorišta, ograden zidovima različite visine koje okružuju opkopi. Ulaz u tvrđavu je s južne strane, putem nekad podiznog mosta. Konstruktivne sklopove glavne zgrade tvrđave čine obodni i unutrašnji nosivi zidovi građeni klesanim kamenom, debljine 80 - 120 cm. Međukatne konstrukcije su bačvasti svodovi zidani opekom i drveni grednici. Vertikalnu komunikaciju između prizemlja i krovne terase čini dvokrako kameno stubište. Sporedna zgrada očuvala je samo obodne zidove.

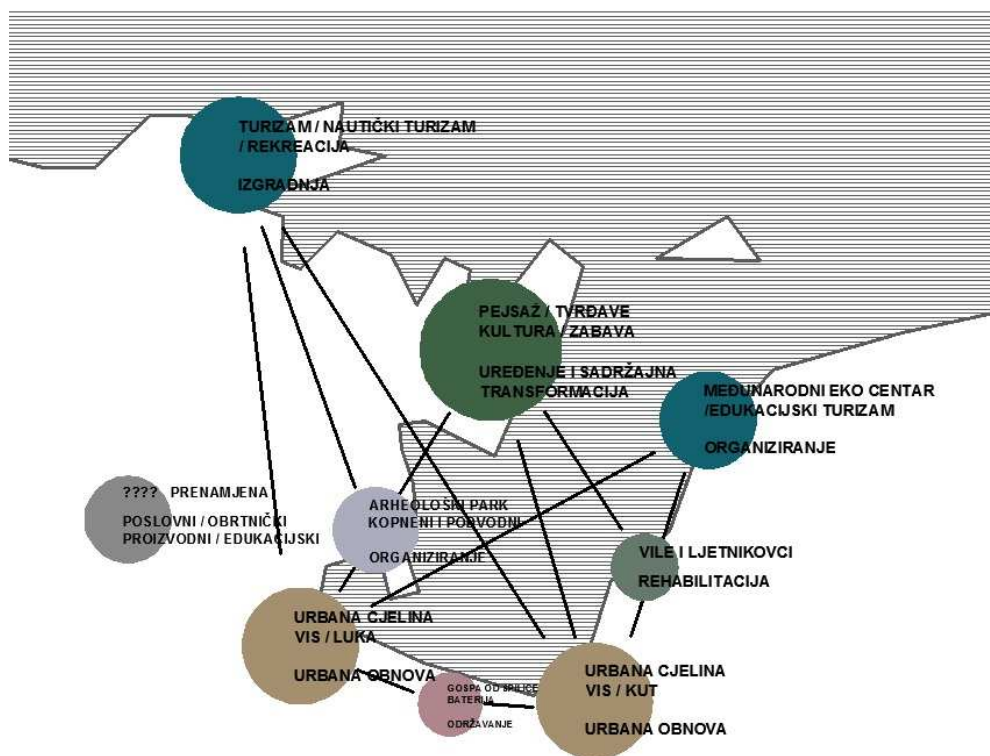
Slika 9. Izgled tvrđave Georg danas (fotografija: Maja Bilušić)

Prijedlog obnove i prenamjene zapadnog poluotoka i tvrđave Fort Georg

Istraživanje potencijala i prostornih mogućnosti cjeline viške luke osnova je za programiranje budućeg razvoja. Prostornu dimenziju grada Visa obilježava heterogenost, iz čega proizlazi moguća sadržajna raznolikost pojedinih mjesta. Namjera je ostvariti povezanost prostora u zajednički sustav korištenja te, osim vizualne, ostvariti i fizičku povezanost kopnenim i morskim putem. Predloženi scenarij budućeg razvitka moguće je ostvariti:

- kombinacijom različitih i otvorenih programa

- umrežavanjem i povezivanjem komplementarnih sadržaja u tvrđavama i ostalim napuštenim vojnim građevinama
- povezivanjem prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

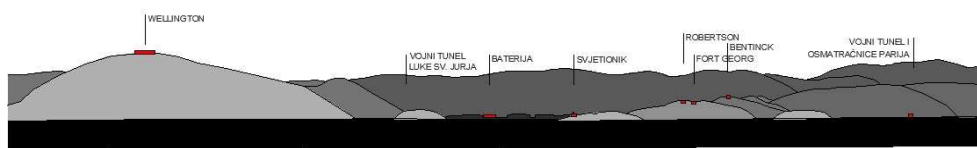

Slika 10. Programiranje i umrežavanje prostornih cjelina grada Visa (izvor: Maja Bilušić)

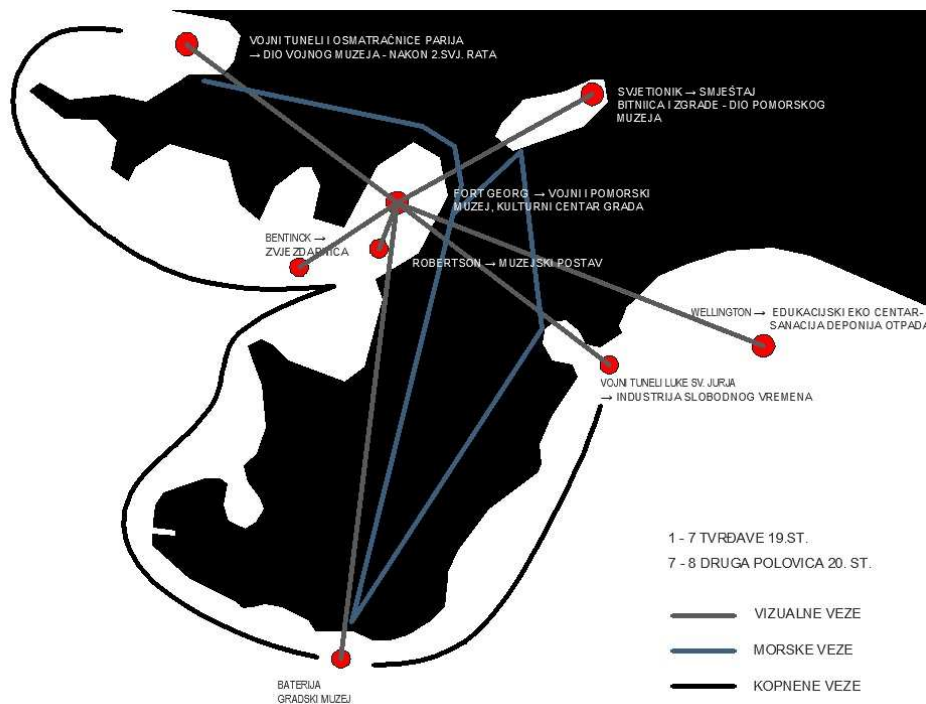
U okviru održivog razvitka grada, predloženom prenamjenom zapadnog poluotoka viške luke mogu se ostvariti ciljevi:

- pluralizam i multifunkcionalnost prostora
- raznolikost ambijenata
- očuvanje lokalnog
- recikliranje napuštene arhitekture
- ekološki učinkovit pristup.

Programski koncept planiranih sadržaja na poluotoku temelji se na postojećim potencijalima: arhitekturi tvrđava 19. stoljeća, prirodnim obilježjima (krajolik poluotoka pokriven šumom, makijom, napuštenim terasama, maslinicima, vinogradima..) te atraktivnim stjenovitim plažama.

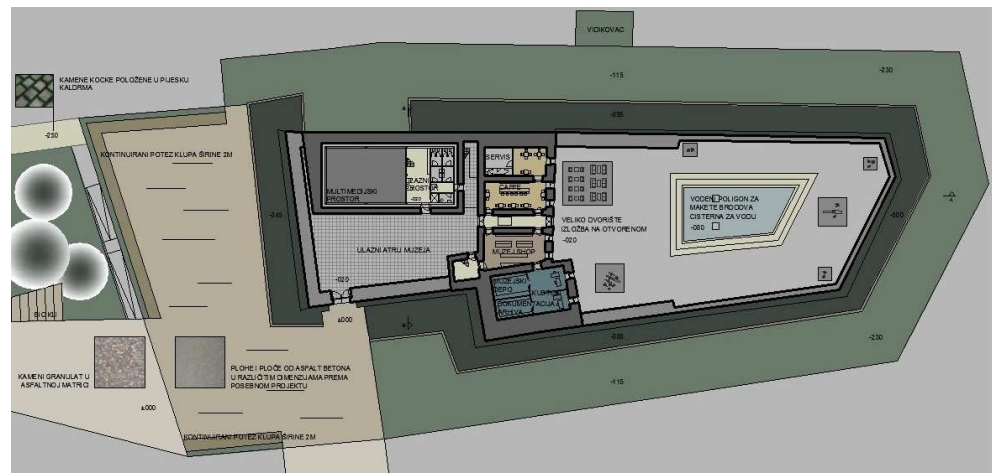
Slika 11. Umrežavanje tvrđava i nekadašnjih vojnih građevina (izvor: Maja Bilušić)

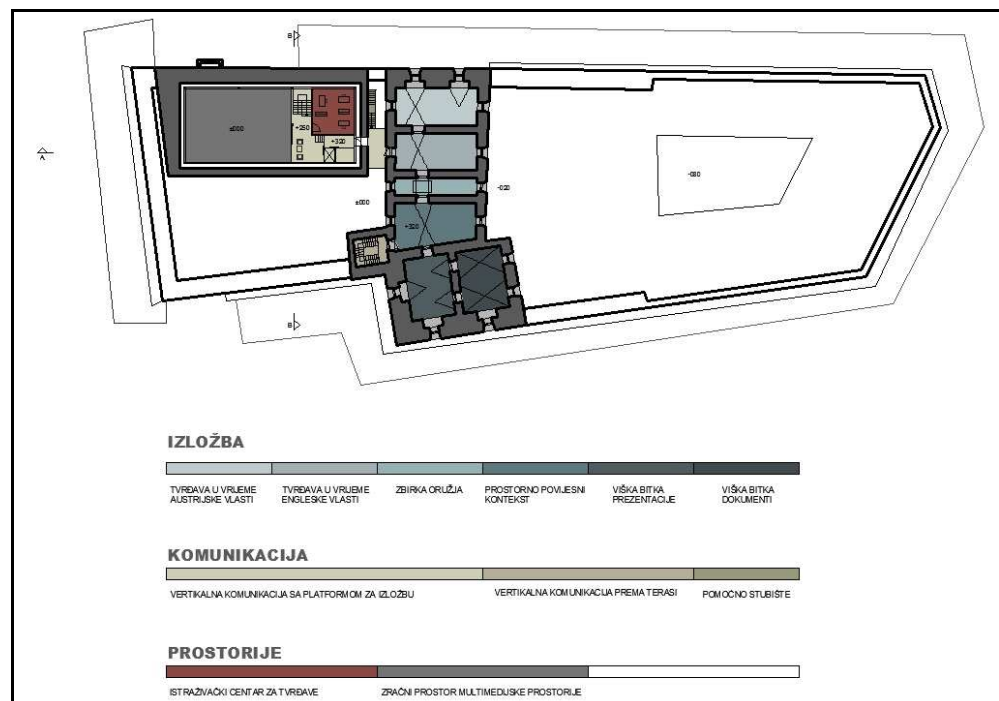
Slika 12. Umrežavanje tvrđava i nekadašnjih vojnih građevina (izvor: Maja Bilušić)

Predloženom prenamjenom tvrđave Fort Georg u muzejski postav, u cijelosti se zadržava njen izvorni korpus, prostorna organizacija, konstruktivni sklopovi i elementi oblikovanja pročelja. U glavnoj zgradi se predviđa smještaj muzejskog postava s pratećim sadržajima: prostorom za kustose, muzejskom trgovinom i ugostiteljskim lokalom koji koristi i vanjski prostor drugog dvorišta. U sporednoj zgradi smješten je multimedijски prostor, budući *Istraživački centar za tvrđave i vojne građevine Visa*, pomoćne prostorije, sanitarije i dizalo. Izložbeni prostor obuhvaća zatvorene i otvorene prostore tvrđave u drugom dvorištu, dok je prvo dvorište koncipirano kao višenamjenski prostor za događanja, koncerte, video projekcije, predstave, povremene izložbe, skupove i sl. Kao vanjski izložbeni prostor koristi se i okolni prostor na kojem se nalaze bitnice, utvrđenja (bunker) iz razdoblja Drugog svjetskog rata, ostaci utvrde Bentinck te nekadašnji povijesni put kojim se iz tvrđave spušta

prema moru i otočiću Hostu¹⁶. Konstruktivni sklopovi, materijali i oblikovanje novoizgrađenog volumena, “kutije” umetnute u postojeći volumen sporedne zgrade, po svojim se svojstvima, a prema napatcima konzervatora, razlikuju od povijesnih struktura. Formira se odvojena graditeljska struktura koja ne zadire u povijesnu konstrukciju kamenih zidova. Kao građevni materijali koriste se čelik, staklo i metalne obloge.

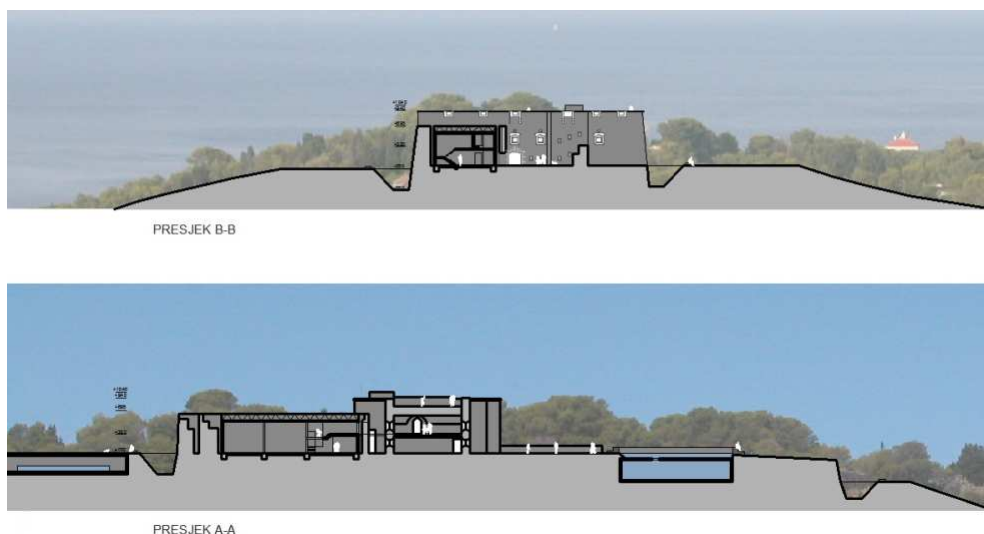

Slika 13. Projekt prenamjene tvrđave Georg, prizemlje (izvor: Maja Bilušić)

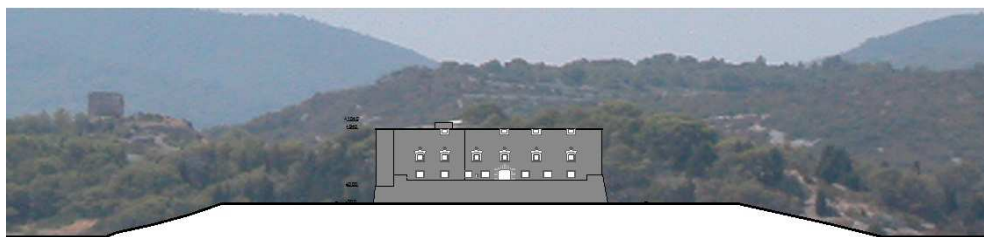

Slika 14. Projekt prenamjene tvrđave Georg, kat (izvor: Maja Bilušić)

¹⁶ U jedinstveni funkcionalni sklop povezuju se sadržaji na otočiću - zgrada magazina i bitnice kojima se pristupa morskim putem, od novoplaniranog pristaništa u podnožju tvrđave.

Slika 15. Projekt prenamjene tvrđave Georg, presjek (izvor: Maja Bilušić)

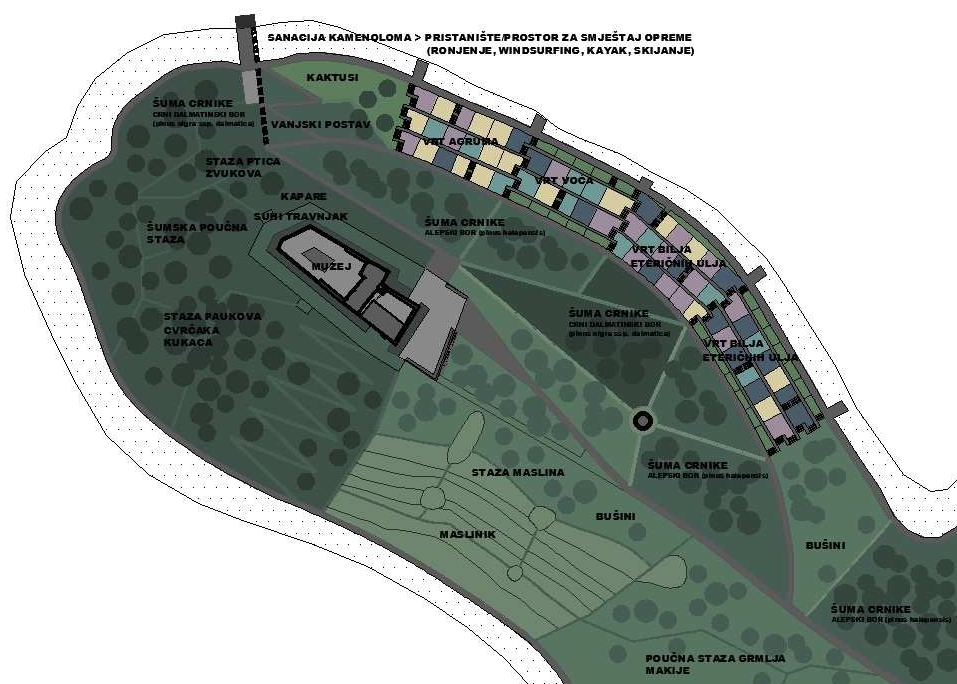

Slika 16. Projekt prenamjene tvrđave Georg, pogled, istočno pročelje (izvor: Maja Bilušić)

Kada se govori o sadržaju muzeja u tvrđavi, nije riječ samo o zatvorenom prostoru, nego o integralnom definiranju prostora poluotoka organizacijom vanjskih prostora, artikuliranih šetnicama uz koje se postavljaju vanjski tematski prikazi (vojnici, oružja, bitke).

Za kretanje po poluotoku planirane su pješačke i biciklističke staze kojima se povezuju sadržaji uz obalu (odmor, rekreacija, kupanje i ostale morske aktivnosti, razgledavanje botaničkog vrta mediteranskog bilja smještenog na južnim padinama na nekad obrađenim, a danas zapuštenim terasama) te šumske staze u očuvanim prirodnim područjima šume i makije.

Konceptualno je prostor poluotoka podijeljen u dvije zone – sjevernu (na kojoj je očuvan povijesni prirodni karakter šuma, bušina i grmolikog raslinja) te južnu (koju karakterizira kultivirano područje maslinika na istočnoj te zapuštene terase na zapadnoj strani, na kojima se planirana obnova i reinterpretacija suvremenim pristupom).

Slika 17. Urbanističko-pejsažno rješenje zapadnog poluotoka (izvor: Maja Bilušić)

Zaključak

Odabir Visa za gradnju sustava utvrđenja na početku 19. stoljeća od strane britanske kraljevske mornarice, uvelike je utjecao na daljnji urbanistički razvitak grada. Povoljan geostrateški položaj uvala i samoga viškog naselja bio je razlogom izbora otoka za gradnju niza utvrda i kula koje su u obrambenom, vojnom pogledu dobro pokrivala uvalu, a istovremeno su postale i značajan generator gospodarskog i prostornog razvitka grada. To se odrazilo i na oblikovanje i gradogradnju tog vremena. Arhitekturu tvrđava, ne samo grada Visa već i cijelog otoka, treba shvatiti kao veliki kulturno-povijesni i graditeljski potencijal koji zahtijeva novi pristup za kreiranje budućeg razvoja.

Budući da je povijesni razvoj Ivanić-Grada također obilježilo postojanje fortifikacijske arhitekture, prikazano istraživanje može biti poticaj razmišljanju o mogućnostima i modalitetima prezentacije nekadašnje bastionske utvrde koja, iako više ne postoji u fizičkom obliku, može stvoriti specifičnu kulturnu atrakciju i time postati značajni kulturno-povijesni i turistički potencijal budućeg razvoja grada.

Izvori

Hrvatski državni arhiv u Splitu, Grafička zbirka

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Kartografska zbirka

Obiteljska zbirka fotografija dr.sc. Vesna Bučić, Vis

Literatura

Fisković, C. (1968.), *Spomenici otoka Visa od IX do XIX stoljeća*, Split, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br.17

Foretić, D. (1956.), *Vis u međunarodnom zbivanju na početku 19. stoljeća*, Split, Mogućnosti, br. 7

Hardy, M. S. (2006.), *Velika Britanija i Vis. Rat na Jadranu 1805.-1815.*, Split, Književni krug

Novak, G. (2004.), *Prošlost Dalmacije*, Knjiga druga, Split

Novak G. (1961.), *Vis, Knjiga prva, od VI. st.pr.n.e. do 1941.*, Zagreb

Novak G. (1961.), *Vis u doba francuskog gospodstva u Dalmaciji*, Zagreb

Pocock, W. (1977.), *Remember Nelson, The Life of Captain Sir William Hoste*, London

Tudor, A. (1994.), *Dvije viške crkve i njihovo utvrđivanje u 17. stoljeću*, Split, Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji br. 34

Maja Bilušić, magistrica inženjerka arhitekture i urbanizma. Diplomirala je 2011. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu s temom Urbanističko-arhitektonsko rješenje poluotoka Fortica u gradu Visu. Sudjelovala je u radionicama istraživanja graditeljskog i urbanističkog naslijeđa te na više arhitektonsko-urbanističkih natječaja.

Damir Krajnik, dipl.ing.arh., doktorirao je na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Docent je na Katedri za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Bavi se znanstveno-istraživačkim i stručnim radom u području arhitekture i urbanizma.